

()
Муниципальное бюджетное образовательное учреждение

«Эльгайская средняя общеобразовательная школа им.П.Х.Староватова»

МР « Сунтарский улус (район) Республика Саха (Якутия)

«Обсуждено» Руководитель МО учителей нач. классов <i>Федотова В.В.</i> / Федотова В.В./ « <u>01</u> » <u>IX</u> 2016 г.	«Согласовано» Заместитель директора по УР <i>Винокурова С.С.</i> / Винокурова С.С./ « <u>1</u> » <u>сентябрь</u> 2016 г.	Утверждено» Директор МБОУ ЭСОШ <i>Игнатьева С.В.</i> / Игнатьева С.В./ « <u>1</u> » <u>сентябрь</u> 2016 г.
---	--	--

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по учебному курсу **ЛИТЕРАТУРНОЕ ЧТЕНИЕ**

на языке саха

/ «Школа России»/

Класс: 4 «а»

Учебный год: 2016-17

Учитель начальных классов: Иванова Лена Васильевна

БЫНДАРЫ СУРУК

Үрэх предметийн ойлбуул

Үлэ бяртграаматыа Федеральныи государственный үрэх стандартыгар, «Россия гражданиныи личноыи сиэрин-майтын сыйнаарыга уонна иитигэ Концепциягар», үрэх предметин үрэтийн түмүктэгригээр оловуран сурулунна.

Бастакы сүүх оскуолаа литературний ааӡы сурун предметтэргэн бийрдэгэрэ, икки хайсыханы тутунаар; үс-уран аймынныи үрэтийн уонна тылы сыйнаары. Предмет оюо ааӡар үрүүэбин, тылынан уонна сурутнан сантан сыйнаарар сурун орууллаах. Одоо ааӡар уонна тиэкини кытта Улэнийр үрүүх инмит эрэ буоллахна атын предметтэргэ сиитийнлэхтийн үрэнэрэ ойднөр.

Литературний ааӡы предмет оюо сааныгар сөнөөх ейү-саназаны, ааӡар, толкуйдуур дьбууру, майтын-сигилини сыйнаарар, ааӡы эйтгэгээр килшэрэ, книгээ ингэриэн үсскэгэр, ааӡар барын олохсугар, үс-уран аймынныи тыл искусства буоларын өйдлөр, тылын-өнүн, оюо бэйэтэ сайдар, дьону кытта болорунар кылайн олохсугар. Ааӡы оюо личчинэс бийнтынан сайдарыгар, тулалыр эйтгэн үйүнэн-сүрээнэн, дуунатынан ыльнарыгар сүлтага улахан.

Бү этиллэр санаа литературний ааӡы предмет сурун сыйланы бынаарар:

- ааӡы араас көрүнч олохсугуу;
- үс-уран аймынныи тиэкини кытта Улээб оюо тылын-энүн сыйнаары;
- араас көрүнч информациянан Улэнийр үрүүхтийн үйлчилгээнийн талаар;
- одону үс-уран аймынтыга сыйнары, аймынныи истэргэ, талыга боломтолоох буолута иитни;

- оюо тус олонун аймынныи нөнүе сиэр-майты съяннастарынан байыты;
- оюо литературын эйтгэгээр киллэрин; книгээ ингэриэн, сиитмнэхтийн, тииктэхтийн ааӡар барын усскэтийн;
- тиекиини уонна книгэни кытта Улэнийр үрүүхин ингэриин, үрэх уонна научнай-познавательний тиэкиннэн Улэ бастакы үерүүхтэрийн олохсугуу.

Маннайты кыласка букубаар кэнниттэн үрэх дылын үккис агаарыгар литературний ааӡы предметин үрэтийн сааланаар. Үс-уран аймынныи ааӡан, үрэнэечи аймынны аантарын, дторуойдарын кытта сэнэргэгэр, дторуойдары кытта алтынбар, сиэр-майты өрүтгэрийн, книгээр сыйнаннарын ыртын, тоюо итгнник буолбуун, оюо сүлтгэтийн, тегрүүгүн өйлүүр буолар.

Үс-уран аймынныи тыл искусства буоларын ааӡы уругар ааӡан, тыл уругар ыртын, аймынныи ыртыар Улээб тылы тэнзэн, аанттар эзэр санаатын, иэйнитин өйдүүр. Үрэнэечи аймынны дьоруойдарагтар бэйэтин сыйланын быннаар, сурхаачы уонна аймынны туунан санаатын этэн, сыйланын көрдөрөр.

Предмет сурун ис хоноонн араас оюо литературагаа (сах, Саха сирин хоттуу омжтэрын, Россия арас амжтэрын, тас дойлуу сурхааччылыдын аймыннылар), научнай-популэрнай аймыннылар арьайлар. Үс-уран уонна научнай-бишэрээр аймыннылар тэнзэн коруу тыл искусствоны диринник өйлүүргэ комеленер. «Литературний ааӡы» предмети атын предметэри («Культура», «Тулалыр эйгэ», «Музыка», «Урүүй») кытта сиитмнэхтийн үрэтийн, ыртыны көльүүстээх, олохго тух барьта сиитмнэх дин өйлөбүүлү үескэтер.

- 1. Санга Улэтин көрүннэрэ. Бодорхуу культурага.

2. Тиэкини кытга улэ көрүннэрэ. Санга-инэ улээ.

3. Ус-уран аймыннын кытга улэ. Кэрэ эйгээ уонна сизр-майты

өргүүр улэ.

4. Оюо автар эйгээ. Аафы күлгүүрата.

Бастакы салла — Санга Улэтин көрүннэрэ. Бодорууну күлгүүрата.

Манна оюо автар уонна сурүүр, истэр уонна санарар, араас ситулчиларга санга араас көрүнүү түннәрдө түннәр. Бырагыраама таска сүүхжэн аайыттан сыйбы бутун тымлан, онгон ишонания, аафы эзимэ, ис хоноондоук аафы, сыйбы аафыга болбомто уураар, бастакы сүүх саха оскуолатын чөрөнгөй чит мунуттээ автар нуурматын, бына холон биэрээр. Оскуоланы бутэрээр чөрөнгөэтчи бына холон мунууттээ 80-100 тылы автар. Манык нуурма оюо бээтигээр эрэлзээ буултуун, аахыг тиэкини ис хоноонун бийгүүрүү, чөрөн тиэкистэрин кытга улээ көбүлүүр.

Предмет ис хоноонугар *истии* дин салаа ирдэбэл биңгытганан бэрхилэр. Бу салаа оюо талга, длон санатыгар болбомгоо буоларын, этилигэж кэрчик сурун санаатын араарын, бийдүүрүү, ырыттарын, ейдемжт түзэнэ туюнчилар ыйтыльчидын ирдиир.

Санын сайдыннары (*бэйэ санаатын эзим, ыйтыль биэрий, ыйтыльга эзимэ, кээсэгтийн, кээсэгчин*) санга эзикетин кытга быгыслаг сидимнээтик бэриллэр. Чөрөнээччи сангарын индин түгү эзин бацарын толкуйдан, ыргтан, хонтууолдан, атын кийни болгойон истэн, кээсэгтэр кийгитигэр убаастабылаахтык сыйланнанан ишгилэрээ эрэйнилэр.

Улахан болромго сурук чөлөтиэр ууруулар. Аафы ууруогар чөрөнээччи захыг тиэкингэр олообуран бэриллэр тиймээ бэйэ санаатын, захыгтан, ейтэн (*ойтуулан, ыргтан, кээсэг*) сурүй чөрөнээр. Бастакы сүүх оскуолада оюо истэр, санарар, автар уонна сурүйд дьюбурун сайдыннаар.

Иккис салла — «Тиэкини кытга улэ көрүннэрэ. Санга-инэ улээ».

Ус-уран аймыннын кытга улээ чөрөнээччи тиэкини чаастарга чипэрэ, чаастарга ааг биэрэ, былан оноро, аахыг тиэкини кытгатан уонна сидили кэпсий, сурун санаатын араара уонна ону бэйэ талынан этгээ чөрээр. Бу салаа тиэкис араас көрүнүү ойдүү (*ойдүүлүүр, ыргытар, кээсэгчир*), тиэкис аафы ис хоноонун кытга сидимиин, чөрэх, научнай-бүрээр уонна ус-уран тяэкини араара, сүолтатын бынаара чөрэнэр. Чөрэнээччи бодорууну араанын, сыйланын сортуун ойдүү чөрэнэр, учуугал комегчнэн кэгэн көрөр.

Ичс салла — «Ус-уран аймынныта кэрэ уонна сизр-майты шилдлинигээр улэ» оюо ус-уран аймынны ненүү сизр-майты түннан ойбейчүүлээ кэнниригээр, эстетической уонна аяар длюура сайдлыгыгар түннәрдө. Оюо ус-уран аймынтыга да, биллэрээр да тиэкикэ түннэлүүр эзэг ойдүүлнээр нымалтын араара, уратыланар өргүүн ойдүү, бэйэ тиэкини оноро чөрэнэр. Бырагыраама оюо эрэ ус-уран лигерагуратын кытга буолбакка, искуство атын көрүннэрин тиэкистэрин (аймынныларын) кытга билсийннэрэр.

Чөрөнээччи ус-уран аймынны научнай-бүрээр ис хоноонгоо тиэкистэн араара чөрэнэр. Ус-уран аймынны — аалтар аймынны-та, кини баий тал-ес көмөтүүн тулалыр эйгэ уонна длон араас сыйланын, аавдаачыга чөтүе сийланнастары, майтын-сийлини инэрэр, кэрээз угудар искусство уралы көрүнэ дин бийгүүр. Литературный аафы ис хоноонугар ус-уран аймынны судуругу ыргытын ой эзбээр бастаан тиэкини сабардаан, истээм, онгон аафы, ыргтан, хаг-хаг төнн, ис хоноонүү, сазаланытын, бутутун ыргтан, аймынны заахын, сурун санаатын, ис хоноонун кытга тэннэн көрүү ытылупар. Аймынныны ыргытыга терүүн түгүүлүбога. Аймынны ус-уран талаа аафы бары эзбэлгар болбомто кинигэр түрар. Тиэкис аналийнгар талы

(эпилет, тэннэбиль) тусла тутан ырытыллыбат, (жимьлагы сыйыран, тухо солгалаахтык туттулубутун тоноолоон бэлигтэнэр, керулэр.

Аафы ис хоноонтар обу сааныгар эйденер тиэмэ уонна уус-урган аймыны проблемат, онно этиллэр майты-сигили съяннастара, тыла-ею керуллэлэр. Аймыныны ырытыы арас таңынаак: сожет таңымбыгар (дзороййдары кытга билсийни, кэлсэнэр түнэн ырыты); дзорой таңымбыгар (дзорой туту эрэ гынаар сурун ис хонооно, киниэхэ аафачы сыйыана); аантар таңымбыгар (аантар дзороййдтар сыйыана, аантар этэр санаата уонна аймыны уопсай ис хононо). Маных ырытыы аймыныны буттүн көрөрэг сурун хайскаа буодар. Аймыныны араастаан ырытыы, обу аймыны ис хоноонун ойдуртэр, тылга боломтоо уураарыгар, ейе-санагтаа байарыгар, майты-сигилитэ түпсарыгар көнчүгтээх. Аймыныны хаста да төхтүрүйн ырытыы түмүэр, обу дөврөрдүнү, убаастабыл, кыра уоннаа кыламмат дөнноо кемелте, Утас сыйыан съяннастарын инэрийнэр, аарыгытан дуонуяар, астынгар, боломтолоох аарын тумугэр аймыны туунан, ис хоноонтар бэйэтин сыйынаны этэр. Бырагыраама айылцаа тиэмэтийн хабар элбэх аймыннытаах, ол иин оюу айылданы кэтиир үерүйээ олохсуйяар, олоун уолугтаа сайдар.

Одоо айар дэлбуура сайдарыгар аймынны сонньоон көрдөрөр, онно кытгара улахан оруулсаалын бырагыраама ууолтуур. Аймынныны оонньоон көрдөрөрүгэр оюу аймынныны, дзоруударын эйдүүр, бэйэтин сыйынаны тириэрдэн ооннуур.

Төрдүс салса «Одоо айар эйэтэ. Аафы култууратга» аарын эйэтин ис хоноонун уонна аафылан сөнгөөх аймыны аатын ыайар. Манна саха, Саха сирин хотогу омуктарын, Россия арас омуктарын, тас дойду сургааччыларын уус-урган аймыннылара, научтай-биллээр, аныг кэм сургайасчыларын аймыннылара, ону таңынан норугт тыхынан уус-урган аймыннытаа (остуоруяа, үнүйэн, ырыя, ес хонооно, таабырын

о.д.а.) кинрэллэр. Бырагыраама кыра обу интэрийнин ууолугтаан, олох араас ергүн хабар аймынныларга боломтоо (уурар) биэрэр: бэйс саастылаабын уонна улахан дьону кытга сыйыан, мүччургэннэх сърыы, айыцца, дойду историята, култуураты, омуктар култууралара, ону тэннээн көрүү, бишр тиэмэлээх араас аантар аймынтын заары, ырытыы о.д.а. Тизэм төнөнөн киэн да, оюу соочонон олоузун уолугтаа байар кылахтанар, билэр-корөр баатар кэнтийр, аафар кынцаа сайдар, аафын култууратын инэр. Кинрбит айымннылар кыра саастаах обу ейн-санагтын, майтын-сигилигин, эстетический оттунэн, иитиигт оруулара улахан. Одоо аафар үерүйээ сайдлытын көрен, тулалыыр эйгэтин түүнан билүүтэ диринээн истээдүн айы, аафар эйгэтээ кылаастан кылааска кэнгээн, эбилилэн, байжылтан ийэр. Сынайа обу библиографический култуураты олохсуйяар.

Онон литературний аафын кууруна художественный-эстетический, ей-санагаа, майты-сигили хайсылаах буолан аафын кэмптийн-сийэтин байтар, кэнэтэр. Үерэнээчи бэйэтин билүүтин, аафар үерүйээн, сагабылын үерэх сыйылын уонна тустаах олох түтэнээрин бинаяарыгтар сенжे түнанар үерүйэни олохсугунаар, кэлсэгээр эйгэтэ кэнтийр, аафын култуураты сайдар (аахытын дирин никтэйдүүр, аафар кинигэтин талар үерүйэктэнэр, уус-урган литератураны ерүү аафар барата олохсуйяар). Одоо аафар култуураты төнөнөн байж да, соочонон утүе майтылаах-сигилилэх уонна кэрэ оттүгэр сайдылаах.

Тумукээн этгэххэ, «Литературный аафы» ис хонооно обу тылын-еюн, аан дойду уус-урган литературатыгэр кинрнитин, аафар кынцын, аафар култууратын сыйыннаар, байжтар.

Үерэх бийлааныгар Үерэх предметийн эмчилгээ

Үерэх бийлаанын алын сүнүүх оскуолдаа литературний заажынын үерэгтийг барьга 238 ч. көрүүлээр. Ол инигэр: 1. кылласка – 34 час; 2. кылласка – 68 час; 3. кылласка – 68 час; 4. кылласка – 68 час.

Үерэх предметийн Үерэлийн түмүгэ

Үйткэйдэбүллэри Үерэнээчийн инэрийн түмүгэ

1. Тереебут дойдунан, дойду историитын уонна норууттарынан хийн туттуу санаатын олохсугуу;
2. Атын омуук историитыг гар уонна күлгүүртэгээр убааслагылаахтыг сыйнаннахын;
3. Үерэнэр бајаны, бэйзни сайннарын;
4. Бодоруунуга майы-сигили нуурматын, бэйз эшигийнэйн сайннаар, салайнаар.
5. Эстетический сыйнаны олохсугуу.

6. Сиэрдээх быннын, атын лённго амарах сыйнаны сайннарын;

7. Бийрэг угээлийг сагабылы сайннарын;

8. Утue сыйнаннаах бодоруунуу олохсугуу;

9. Меккүүрлээх түнэнэн саган тахсар үерүүгийн олохсугуу;

10. Аймымылаах Улбэ бајаны үескэтий, сэрэхтээх, чөл олох түүнчнан ойлбуюу, сыйнаны олохсугуу.

Үерэх сагабылыарын сайннарын түмүгэ

1. Араас тиэкини ис хоноондоо тиэкини онгорор;

2. Сорудаыг толорогто санаа араас көрүннэрийн, нымаларын...

3. Сээрэргээр кинигин болтойн истэр, кэсэгэргэ бэлэм, кэлстинийг араас санаа үескүүрүүн өйлүүр, бэйз санаатын тиэрдэгээ

книгийн, лакаастмы сатыр.

4. Тэннэбэйл, ырытты, түмүг, түмүкээнин, наардаанын, маарынныры, хардартга сибээни, төрөтү булар, хайа баазар тиэмэжээ кэлстинийгээ кыттар.

5. Атын предметтэри үерэгтээр «Литературный заажы» төрүт буола-рын уонна предметтэри алтынъялгарын өйлүүр (бодоруунуу, күлгүүра, аймньялаах угээ; киниз, залгар, аймнны ис хононо; ус-уран тиэис холдаж); гуманитарийн-эстетической хайсхадах предметтэриккүй арьларынадаа сибээзгэрийн өйлүүр.

6. Үерэх дьарытын сиалын уонна соругун өйлүүр, солтөөх нымалары булан туттар, түнанар.

7. Үерэх дьарытын тургуурчлубут соруктарга олонуран бийлааны, хонтуурчланаар уонна сианнаар, сигинийг тиэрлэр ордук көльчүстээх нымалары бийнаарар.

Туслах Үерэх предметийн Үерэлийн түмүгэ

1. Уус-уран аймнны омуук уонна ан дойду күлгүүртэй, сиэр-майы сианнастара уонна баар угэстэр харыстбылаах болохтаахтарын, кэлэр колонзээ тиэрдлийнээзүүн өйлүүр.

2. Кинигэ – кини-аймак күлгүүртэй ураты сианнаанаа буоларын өйлөөн, харыстбылаах сыйнаны олохсугуу.

3. Уус-уран аймнны тайл искусстваа дийн өйлүүр, харыстбылаахтыг сианнаанаар.

4. Сага уонна Россия элбэх ахсаннаах норууттарын уус-уран лигтератураларын дуухобунаай уонна сиэр-майы сианнастарын өйлүүр.

5. Сайдылаах, үерэх бары предметтэрийг сигинийлэх болтууга тицнүүдээх заажыг суплатын өйлүүр; зан дойду, Россия историитын уонна күлгүүртэй, утue уонна мөкү сыйнан, сиэр-майы түүнчнан бастаки өйлбүлээх.

6. Ааъзы сүолтатын, араас көрүннээх тиэкис (былдииннэр, үерээр, татар. көрдүүр, читтийэр) уратытын уонна ис хоноонуун ейдүүр, дүрүлдүүнгөөр кыттар, герой араас байнытын-майтын сиртмайтын еттүнэн ырыттар, сыйналыр.
7. Таска уонна иске ааъзы техникатын байныдаанын, захтаты араастаан уларытты, уус-урал, научный-популярный уонна үеретер тиэкистери ырыттарга сүлдүргү литературоведческий ейдебүлүрдери түннаны, салтын заңдачтынан уонна тыла-өнө сайдытыгар сүолтанаабын ейдүүр.
8. Бээз ааъзтарга сөнгөөх кинигэнни талары сатылар, тиэмэтический, алфавитынан каталогтарты уонна субэлир истииннэти тунаар, бэйэ сийтийнин, кызынын сыйналанар, тупсарынаар, эбии дыарыктанаара, информации хомүйнрага ыйар-кэрдэр матырдаатынан таба тунаар.

Үерэх просиметин ис хоноондо

Сангарын ааъзы үзэтийн көрүннээр

Исти. Туора сананы истен ыллыны (клипсээр кини саната, араас тиэкини ааъзы). Туора сананы хайдах баарынын ейдөөнүн, истибит айымнын туунан ыйытыга сагсан хоруйдаанын, булолтуу санылаан байнаары; сана соругун ейдөөнүн; үерх, научный-билийэр, уус-урал айымны тиэкистрийн истэн баран, ыйытыны сагсан биэрни.

Таска ааъзы. Тылы, этиини уонна тиэкини букубулаабакка уонна сүнүүхтээбээсэ таба ааъзы. Сүнүүбүнэн ааъзттан сыйяа бутун тылынан ейдөөн ааъзы, тил сийтмин интонациянан холбоонун; тиэкис ис хоноонун ейдүүр туутар кылаастан кылааска ааъзы тэтимин тиэкистери. Сангар сана (тыл сийтмэ уонна этии) суюлатын ейдүүргэ киймын. Дьобус тиэкини хоноондоотук ааъзы: таба сангары

уонна интонация нуурматын туунуу; ааъзы соругун ейдөөнүн, агаар байымныга сыйындын көрдөрүүтэ интонациин туунуу, сангары уонна бодорнуу соругар сөл түбээнинэрэн ааъзы тэтимин тургэгэтийн эбээр бытады. Сурук бэлийгээ чорбогтуулар этийлэрийн интонациялаахтык ааъзы. Араас көрүннэх уонна тииптэх тиэкистэр уратыларын ейдөөнүн.

Иске ааъзы. Кээмэйинен уонна көрүннэн (жанрынан) сөнгөөх айымнылары таска ааъзтган сыйяа иске заабынга көнүү. Аахыт тиэкини ейдүүргэ ис хоноонун санатынан уонна ыйытылтарга хоруйдаан хонтуулушаны уонна көннөрүнэр нымалдары тунааныг.

Ааъзы араас көрүнч (үерээр, талар, билсэр) тунаан, үерэх уонна научный-билийдер тиэкистэн информациины була үерэни. Ааъзы араас көрүнч уратытын ейдөөнүн факт, ойуулаанын, этиини тогторуу уолда.

Араас көрүннэх тиэкишинэн үл. Уус-урал, үерх, научный-подилярный тиэкистэр ейдебүллэрин билин, кинилери тэннээнин. Манннак көрүннэх тиэкистэри оноруу соруктара. Көннөрү этийнлэрэн тиэкини араар үорүйдүү байналааны.

Тиэкис тиэмэгтүн уонна санаатын бэйэ байнаарынга; төрүг уонна түмүк сибээстрийн байнаары, тиэкини сөнгөөх көрчүктэргэ араары. Хас биирдии кэрчик уонна тиэкис сурун чистарын байнаары, аат биерни; тиэкис ис хоноонунан аалтыр, ыйытын этийнлэрин эбээр бэйэ төнкүүнан байлан оноруу. Тирэх тылдарынан эбээр бэйэ онорбут байланын тиэкини сицлини, талан, кылганн кэлссэйин. Кэлссигрэ тухох кэнниттэн тухох буоларын чолтуу сицлийнен туутуу. Аахыт тиэкини эбээр атьн бэришлүүйт холобуру үтгүннэрэн, ойгууланын, сэлэрээчин, толкуудаанын тиэкини оноруу. Кэлссигийн кэмпилер кинилери тухох сыйлаалах тунаары байнаары.

Улсын ыртышыга көтүлгү ыйытыга хоруйдаанын, чолчу тиэмбээ инигнинэрийн оноруу, атын кини эзрийн исти, кэлсэтийн камигэр хоруйдады тодорон, сийэрэн биэрийн. Үйлийнгээ уонна көрдөрөр ойтуулур матырыаалы түнаны.

Тиэкис ис хоноонун ойтууланын (айылца, герой тас көрүнгэ, буолар сирэ) уонна толкуудаанын (тух түүнан кэлсэнэрэ, сурун санаага) бишиэрээр айылмыньяары тэннээчин, кэлсэтийн тух смылаах түнаныры бынаарыг аздаачы ижилтийг сабдылаадаанын.

Библиографический культура. Кинигэ - искусство урагы көрүнэ. Кинигэ - билим төрдө. Саха сиргээр бастакы, кинигэлэр уонна кинигэни бэчээгтээчин саадалынта (улсын өйлөбүт). Уорэх, уус-урал, ыйыннык кинигэ. Кинигэ ис хонооно эзлээр инигээжээ, тава, титульный ишинэ, аннотация, ойтуулар (иллюстрациилар). Кинигээдэд информации көрүнэ: научный, уус-урал (кинигэ тас көстүүтүгээр олбуруу, ыйар-иллюстративный матырыаал).

Кинигэ тибэ: айылмын-кинигэ, хомуурнуук-кинигэ, сурүүчилар хомуурлара, периодический бичээт, ыйыннык, тилььт, энциклопедия араана.

Бериллибит испилнэгийнэн кинигэни талы, картотекалар, библиотекаара оюу кинигэлэрин түнаны. Алфавитынан каталог. Оюу сааныгар септөөх түлштэгтынан уонна ыйыннык-литературанан түнаныта.

Учугат кометунэн үүрэх уонна научнийн-популярный тиэкистер уратылары бынаары.

Уус-урал айылмын тиэкинэн үзэ. Уус-урал айылмын ис хоноонун өйлөөнүн, изийнлэхэтийн ыльнын. Айылмын азтын кынга ис хоноонун өйлөөн сийлмнээчин.

Уус-урал тиэкис уратын бынаары, айылтыбыг смыланын ойлеенүн (аазаачыга ойтууламьт хартына уонна уран тал ныммага).

Тылы хэдийнлэрийн уонна сүолтальнан ыртыы, көнө уонна кеснүүг сролта. Сурумлаачы айылтэй хартынханын өйгээ ойтуулур үерүйх. Тыл ойтуулур-дүүнчнүүр нымматын түнаны, аймынны тиэкинин эзлээр бына тардлыны бээсээг айылта. Уруунийдараанын эзлээр иллюстрациларынан кэлсэн айыл; уус-урал айылмынгтан иллюстрация сеп тубнэр кэриктэри булуу. Аажыг тиэкистэн бына тардлыны талынан ойтууланын.

Аймынны геройн характеристикаадаанын (метаэриэтэ, майгата, туттууга-халтыха, санаага), буолбут бынын төрүүгүн ыртыы. Сурун санааны тириэрдэн, сийлини, талан уонна коллаган кэлсийр дьюбуру инэрийн. Геройдад байныларын маарыннатан эзлээр улары тутан тэннээчин; онно сеп тубнэр тылы эзлээр тал сиймин булуу. Тиэкини ыртышыга учугат кометунэн азтар геройга сыйынан, аймынны сурун санаатын бынаары.

Тиэкистэн септөөх кэриктэри булуу: айылданы ойтууланын, буолар сирэ-үога, герой туттууга-халтыха. Бериллибит бына тардлыны бээсээг талан кэлсэнэйнэ, тирэх тиль; тиль сиймин кэлсэнтэн булуу. Буолад түүнэрийнэн, уйлчланы ойтууланынан, геройдад бынылланыларынан маарыннаар бына тардлылары араас айылмынгтан булан тэннээчин; түмүү уонна түмүкээчин.

Кыра кээмийдээх хоноонору уонна норуг талынан аймынныларын өйтөн заффыга үерэтий.

«Геребэлт дойду» лизэн өйлөбүлүү инэрийн, кинигэ таптал Россия бары норугтарын айылмынхтар көстүүгэ. Арасас норуг талынан айылмынхтар тиэмэ, сурун санаага, герой, сирэ-майы смынабыла маарыннаацьга. Россия духобуний-нравственай, култуурний үзэстэрийн ылышыны, үерэни.

Литературний - уус-урал айылмынларга арылар алмажсаны, чиэнэй, хорсун быныы, дотордодуу, останыг, аба-санга, кырык, бээсээг сүол-

*ЭЛТНИН БИЛНИН, ДОЛОННИНАХ, СИРДЭЭХ БҮЛГҮҮК СИЭР-МАЙГИЙН, ЭТИКАА
ӨЙДБҮЛГЭРИН ҮЛҮННЫН, ИНЭРНИИНИЙ. БУ ӨЙДБҮЛГИРИ ГЕРОЙ АТЫН ДЛОНГОНГО,
АЙЫЛДАВА, ТУЛАЛЫРЫН ЭЙЖЭЭС СЫНДЫРАНЫН ХОЛОБУРГАР ОЛОБУРАН ҮРҮГҮҮ.*

Дьону кытга сыйланганга бэйээр баарбакжын онорума, бэйэрин таптырын курдук атын кинин тапгая лиэн сиэр-майгы, сиэр-шили быраабыларын тутунхуу түнчнан толкуйлаанын; ону күннээдүй олохо альтынга түнчнын; бэйэмсэх, ымсыы буулуу, хара санааланын курдуктарган тутгунар санаа. Остөнүүтэ, кыркытыйбылыа, бэйэмсэх буулуга, атын кини личнонгар ытыктабыла суюх сыйланнанынга олохуар алтыннын кельүүнэ суюун дакаастыр сюжеттар, литературний персонажтар бывынларына маарыннанынта.

Истинник санаалынга, тапгалга, тулуурга, хардарыга кемөнө, айынгас уонна амарах буулуга, алдархайтан быынаанын, тыга туруу, албынтан-көлдүүнгөн күгүнчүү курдуктарга олохуран, дөвоторун кытга истинник сыйланнангар кэпсээн уонна остиордийн геройдарын бывынларыттан холобуру аблар үерүйэх.

Аймынны геройдарын үтүө уонна мөкү быншыларын ейдеөнүн, учутал комегүнэн санааны олохтоотхук этиини. Бэйэй бывытын ыртыны, литературный аймынлытсан сөбүлүүр геройу үтүктэр бада.

Үерэх, научный-популярный уонна уус-ур-лан тиэкини кытга улз. Аймынны зэтин өйдеөнүн, ис хоноонун кытга ситимнээнин. Уерэх уонна научный-популярный тиэкистэр уратыларын түнчнан информациядынан. Үнүйээн, сэнэн, танара кэпсээннэрин бишрүүлэхийн түнчнан тиэкини. Тиэкин чистарга араары. Кыра тиэмэллери бынаары. Күгүүс эбээр тирэх тылгар. Тиэкини хатган оноруу алгоритмын туттуу. Күгүүс тылга, моделга, схемаа тирэйрэн тиэкини хатганд

оноруу. Тиэкини сийилин кэпсээнин. Тиэкинен сурхун араарын кылгатан кэлсээнин.

Кэпсээр үерүйх. Бодорхуу сиэр. Диалогка, санаа бишр көрнэр, кэпсээтэечилэр санаа атасчандарын ейдеөнүн. Диалог уратынан кэпсэтийн сялтын бишри, ыйытыны уонна хорхуу толкуйлаанын, кэпсэтер кинин истер үерүйх, кэпсэтийн ыйытыны уонна решника комегүнэн көвлүээнин буолалдай; тиэкис ис хоноонуар уонна бэйтус уолтуугар олохуран, бэрилигит тиэмэе эбээр аймынны түнчнан бэйтус санжатын этии. Бодорхуу сиэрин тутууу. Норугут тыльнан аймынбыттар олохуран, норугут кэпсээр сиэрин уратыларын кытга билсии.

Монолог – санаа бишр урагы көрнэц. Тиэкискэ (бэрилигит тиэмээ эбээр ыйгэлтийг хоруй) олохуран, сурх санааны бывааран дьобус этиини сангарар үерүйх. Аахыг эбээр истибит научный-популярный, үерэх уонна уус-ур-лан тиэкистэр уратыларын ууцогтаан тиага тиагиэрэйни.

Туту ээри эрдэ бываандаанын (хайдах саралыры, онгон тутуу: этии уонна түнчнан түмүктүү); этэр санаа салыгтар сөн тубэхэр тылы-өнү булуу. Ойнунан, ахыгыт тиэкинин эбээр бэрилигит тиэмээ ситимнээх санаа, кэпсэтийн сиэрин түнчнан кыгас кэпсээнни огторуу.

Сурук. Сурхунан санаа сиэрэ. Сурхунан санаа нуурматын түтүү: ис хоноон азтайгар, тиэкистэр сөн тубэйнитэ (буолар сирэ, герой характера). Сурхунан санаа түл ойнтур-дүүчинчүүр нынматын түтүү (синоним, антоним, тэнээнин). Сурхунан тиэкини бэреёнэрхэлэнийн уонна көнөрүү.

Бэрилигит тиэмээ, бэйэ кэтэн көрүүтүнэн эбээр аахыт аймынны түнчнан кыгас өйтөн сурхуу, ойнтууланын уонна толкуйлаанын нымаларын түнчнан кинигэ, дьобус кэпсээн (бэйэ олохуран буолбут тутэн) сурхуу.

Тема барааран былааннааын

№	Был. кунЭ- дъыла	Факт. кунЭ- дъыла	Программа салаага	Урууц тизмээ	Чаава	ОУУН	Хонтуруул керүүцэ
1	1	2	3	4	5	6	7
2				«Соломуун муллас» (саха остууоруяга) «КЭ55» (Эбэцки остууоруяга)	1	Сатыахтаах : оруолу таба толорору	Оонньоон керлеруу
3				«Эъэни бултааын» (Чукча остууоруяга)	1	Сатыахтаах: часка араарары	Кэлсээин
4				«Балыксыгт обонньор уонна суор» (Долган оstuуоруяга)	1	Сатыахтаах: былаан одорору	Сиилии кэлсээин
5				«Карнайдаах уол» (Узбек остууоруяга)	1	Сатыахтаах: кэллим тыллары булан былаарары; оstuуоруя айары	Былаанынан кэлсээин; остууоруя кинигэгин одостуу
6				«Сылгы»	1	Сатыахтаах: сагаан тъянары; тылын-еүн ейдесен кереру	Чабырбах аян керүү
7				«Обо чабырбаба»	1	Сатыахтаах: доргучу аабары	Нойосуус
8				«Ханынк баалларай?»	1	Сатыахтаах: толкуйдууру, хоруудууру	Сиилии кэлсээин
9				«Тыгын Дархан»	1	Сатыахтаах: былааны тутуван аабары	Себулээбит кэрчиги
10				Майбатта Бэрт Хара	1	Сатыахтаах: сээни часка араарары, аагтааыны	Кэлсээин
11				Манчаары Хашпар уолугар аат биэрбитеэ	1	Сатыахтаах: сээнтэн кэлсээни араарары	Талан сиилии кэлсээин
12				«Кийээ»	1	Сатыахтаах: айымны сурун санатын биэрр стронканы булары	Бэй булан кэлсээинэ Дорбооннохтук аабы
13				«Ат ырыгата»	1	Сатыахтаах: тыл туслуа	Доргучу аабы

Норуот тылынан үүс-уран айымнытаа

14	«Биик ырлата»	1	Сатылааха: талан аабары	форматын булан ылары Ыллырга холонуу
15	«Булуулугу ойуокай»	1	Сатылааха: туултэни	Ойуокайдаальн терүгүүруу
16	«Найахы обуокай»	1	Сатылааха: хаман-кетен ээр курдук аабары	Ойуокайдаальн
17	«Нүүбэлдлийн кутас аагтаах Тойон Дьабарыма бухатыр» Ураастырап олодхото)	2	Сатылааха: миэстэни булан аабы оийуулур	Дорбоонноохук аабы
18				
19	«Таабырыннар»	1	Сатылааха: наардаан устары	Гиэмэн наардаан
20	«Ес хөөннор»	1	Сатылааха: дьуерэлзээри ейдсэн керүү	Кинигээдоруг Белебүнэн кемүскээчин
21	«Лорообо дойдум» (А.Софронов)	1	Сатылааха: литература керүлнэрин араара урэнни	Ейтген аабы
22	«Үерэх ышырыга» (Эллэй)	1	Сатылааха: мастерствотун съянальыры	Доргучу аабы
23	«Күерэгэй» (К.Ураастырап)	1	Сатылааха: дакаастыры	Поэт Талан нойосуус
24	«Үрья тууунан» (С.Данилов)	1	Сатылааха: курдук аабары	Бэлэбүнэн ырыа күрэбэ
25	«Тус хоту буоламмын» (Леонид Попов)	1	Сатылааха: тыллары булары	Л. Попов ырыаларын туулгээ
26	«От улээгэ» (Иван Гоголев)	1	Сатылааха: санаятын тылннабымсытын дакаастылын	Хөөнноохук аабы Проектнай улэ
27	«Саха сирин ычата» (Моисей Ефимов)	1	Сатылааха: булары	Ыллаальын
28	«Арынлаахха» (С. Данилов)	1	Сатылааха: бырттары; часка араары	Дорбоонноохук аабы
29	«Албынчыктар» (С. Рудфов)	1	Сатылааха: оийуулур	Бэйэ олобуттан

Үс-уран литература

()

()

30		«Кызылцы суол» (А. Пушкин)	1	Сатыахтаах: автор тылынан ойуулуур
31		«Былыгтар»	1	Сатыахтаах: образтар маарыннаар еруттэрин булары
32		«Баарыс» (М. Лермонтов)	1	Сатыахтаах: дакаастыры; тэцнээн керерү
33		«Кумалаацца барыы» (Эрилик Эристиин)	1	Сатыахтаах: оруулунан уллэстэн аабары; белебүнэн улэлиири
34		«Куйуур» (Амма Аччыгыйа)	1	Сатыахтаах: белебүнэн улэлиири
35		«Куъу урабаынан да бултуурбут» (Т. Сметанин)	1	Сатыахтаах: айымныны чааска араарары
36		«Хотой доборо» (Н. Якутской)	1	Сатыахтаах: сурун санаатын таба этри
37		«Куттаммыт» (Н. Неустроев) «Эъз ерууыйбутэ» (Михаил Чооруоап) «Тебебер кус сымыгытаабыта, елер султан бере быылаабыта» (Т. Сметанин, Я. Стручков)	1	Сатыахтаах: кылгатан кэпсиири
38		«Акула» (Л. Толстой)	1	Сатыахтаах: тэцнээйини туттары; чааска араарары
39		«Барабай обото» (М. Горький)	1	Сатыахтаах: кылгатан кэпсиири
40		«Валерка – собуруу дойдуга» (С. Руфов)	1	Сатыахтаах: рифмалайар суюехтэри булары
41		«Кебуухтуурун аанниа куех киыргэс» (Кун Дырибинэ)	1	Сатыахтаах: угэ сурун санаатын булары
42		«Эъзлэх куобах» (Рафаэль Бабатаайыскай)	1	Сатыахтаах: оруулунан аабары
43		«Попугай араатар» (П. Тобуруокап)	1	Сатыахтаах: угэ сурун санаатын булан аабары
44		«Куба, Сордоц уонна Рак»	1	Сатыахтаах: угэ сурун
				холобурдааын Хөбоонноохтук аабыы Ейтэн аабыы Дорбоонноохтук аабыы Сиылии кэпсээйин Проектнай улэ Дыиэ кэргэн сорудаба Сиылии кэпсээйин Белебүнэн улэ Былаан оцоруу; иллюстрация оцоруу Хөбоонноохтук доргуччу аабыы Курэхтэйи Оруулунан хөбоонноохтук аабыы Угэни салбаан суруйуу Хөбоонноохтук аабыы Хөбоонноохтук аабыы

45	(И.Крылов)	«Чэрэс уонна Черес»	1	сандаатын булан аабары оруулунан	Черес ырыатын айыны
46	(И.Федосеев) «Цацый Чабаан»	(П. Тобуруокап)	1	Сатыахтаах: толорору былаанын	Талан ейтэн аабыны
47	«Кубаан кусчаан»	(Ганс Христиан Андерсен)	1	Сатыахтаах: сурүйары	Талан кэнсээчин
48	«Былтас сирэй»	(Тамара Петрова)	1	Сатыахтаах: былааны оцорору	Остуоруйн айыны
49	«Эн сымыя - мин сымый»	(Мария Матахова)	1	Сатыахтаах: холобур булары	Урууий
50	«Таба уонна биччэн»	(Мария Эверстгава - Обутова)	1	Сатыахтаах: оруулунан аабары	Инспенировка
51	«БаBa аттаммыга»	(Мария Эверстгава - Обутова)	1	Сатыахтаах: аабары	Инсленировка
52	«П.А. Ойүүнуский»	(А. Ачыгыйя)	1	Сатыахтаах: аабары	искэ болбайон
53	«ЕлуенЭ» (С. Омоловон) «Оо, хоту, хоту!» (Н. Габышев)	(Н. Габышев)	1	Сатыахтаах: хөөнноохтук аабары	Автор тыйнан сиyllии кэнсээчин
54	«Үс балтыбы»	(Тагаар оствуоруйата)	1	Сатыахтаах: дьульүү текст	Себүлээбит этингэри нойосуус
55	«А5а кэрийэ»	(Гаджик оствуоруйата) «Дээбэлэх Педро» (Испания оствуоруйата)	1	Сатыахтаах: буоларын сэрийри	Былаанын кэнсээчин Кэнсээчин
56	«Гүүүпэнни хобуу»	(обуокай)	1	Сатыахтаах: тываары	Оъуокай күрээ
57	«Келүүкэчээн»	(Норугт ырыгата) «Ынах ырыгата»	1	Сатыахтаах: ырыаларын араары	Проектний улэ « Эбээлэр ырыалара»
	«Гураах ырыгата»	(Норугт ырыгата)			

58	«Эрэйдээх – буруйдаах Эр сэбүүтөх» (Олоцхотон)	1	Сатынхаах: дорбоонноохтук аабары	олоцхону Доргучуу аабы
59		1		
60	«Маай ырыгата» (Эллэй)	1	Сатынхаах: аабары	дорбоонноохтук Белебүнэн улэ
61	«Ньургувун» (И. Гоголев)	1	Сатынхаах: дьубуннуур наардьыры	оийулдуур- тылары Проекттай Ньургувун»
62	«Кыбышцы киээ» (А. Пушкин) «Гётеттэн» (М. Лермонтов) «Очус» (М. Лермонтов) «Хонгой Бэй» (сэйэн)	1	Сатынхаах: тэцнээн керерү араары	айымнышары Дорбоонноохтук аабары Пааранан улэ
63	«Эриэн Мойй» (Д.Н. Мамин - Сибиряк)	1	Сатынхаах: ааттыры	айымны керуун Былаанынан кэлссээчин
64	«Сахсырбалаах тараакаан» (Кун Дьирибинэ)	1	Сатынхаах: аабары	дорбоонноохтук Доргучуу аабы
65	«Ус ини-бии» (Н. Якутский)	1	Сатынхаах:	оруулунан аабары Инсленировка
66	«Чабырбах» (А. Кондратьев)	1	Сатынхаах:	белебүнэн аабары Белебүнэн аабы
67	Сыллаабы тумук	3		
68- 70				

